

що контактує із свідомістю людини як реципієнта – суб'єкта споживання інформації. Осмислення такого впливу в межах діяльнісного підходу потребує, безумовно, знання системи цінностей молоді людини, особливостей сприймання нею картини світу як цілісності. Не слід забувати про те, що саме молодь через брак досвіду найбільш вразлива до зовнішніх впливів, особливо різного роду маніпуляцій. Разом з тим необхідно використовувати потужний вплив сучасних мас-медіа для транслявання (за посередництвом найбільш популярних серед молоді ЗМК) певних соціогуманістичних засад світосприймання, адже саме через них здійснюється формування нових, гуманістичних ідеалів світового суспільства.

Література

1. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
2. Поршнев Б. Ф. Сознание / Б. Ф. Поршнев // Материалы обсуждения проблем сознания на симпозиуме 1–3 июня 1966 г., г. Москва. – М., 1967. – С. 52–57.
3. Суська О. О. Інформаційне поле особистості. Формування інформаційного вибору аудиторії в умовах сучасного соціокультурного середовища : монографія / О. О. Суська. – К. : ДАКККиМ, 2003. – 188 с.
4. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
5. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М. : Весь мир, 2004. – 120 с.
6. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії “громадянське суспільство”. – Львів, 2000. – 318 с.
7. Суська О. О. Культура соціуму і комунікативна культура особистості / О. О. Суська // Культура і сучасність : альманах. – К., 2008. – № 2. – С. 165–170.

© Суська О. О.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ЛИХОСЛІВ'Я ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ

Л. А. Широкоградюк, м. Тернопіль

Порушується проблема засилля лихослів'я у мовленні наших сучасників, особливо підростаючого покоління. Наголошується на тому, що умовно-позитивні характеристики лихослів'я не можуть компенсувати того негативного впливу, який воно справляє на формування суб'єктного ядра особистості, призводячи до різноманітних суб'єктних деформацій.

Ключові слова: лихослів'я, суб'єкт психічної активності, суб'єктні деформації, старшокласники, батьки, вчителі.

Поднимается проблема засилия сквернословия в разговорной речи наших современников, особенно подрастающего поколения. Делается акцент на том, что условно-позитивные характеристики сквернословия не могут компенсировать то негативное влияние, которое оно оказывает на формирование субъектного ядра личности, вызывая разнообразные субъектные деформации.

Ключевые слова: сквернословие, субъект психической активности, субъектные деформации, старшеклассники, родители, учителя.

In this article the problem of ribaldry strangle in oral speech of contemporaries, especially in oral speech of younger generation is raised. It's making an accent that conditioned positive characteristics of ribaldry couldn't compensate negative influence which they exert for forming subjective kernel of personality giving raise to different subjective deformations.

Key words: ribaldry, subject of psychological activity, subject deformation, senior pupils, parents, teachers.

Проблема. Однією з прикметних ознак нашого сьогодення є широке використання лихослів'я у всіх сферах суспільного життя: лихословлять усі соціальні верстви населення, у лихослівному слововживанні практично немає гендерних відмінностей, кожна вікова група (крім немовлят) має достатній лихослівний репертуар. Практично не існує суспільного осуду лихослів'я: цензурні обмеження знято; відповідні законодавчі акти не дотримуються; ЗМІ дають приклади, як "гламурно" лихословити. У суспільстві відбулися зміни у ставленні до лихослів'я – від негативного до нейтрального і позитивного. Чому так сталося? Виявляється, цей феномен має певні позитивні характеристики. Лихослів'я агресивного характеру можна розглядати як засіб інтеріоризації дії; воно також є засобом екстеріоризації, як правило, негативних емоцій. Інвективна лексика має й інші позитивні психологічні характеристики: функціональність, критичність, образність, амбівалентність. Як позитив можна виділити інтегруючу функцію інвективи, тобто використання інвективної лексики в певних ситуаціях дає змогу краще порозумітися. Отже, позитивних характеристик чимало. І всі вони сприяють популярності лихослів'я. Але цей психолого-педагогічний феномен не є безпечним для психіки людини, становлення її як суб'єкта власного життя.

Мета статті: емпіричним шляхом з'ясувати, як лихослів'я впливає на розвиток психіки людини, формування її суб'єктного ядра та виникнення суб'єктних деформацій.

Дослідження проводилося в п'яти середніх загальноосвітніх закладах м. Тернополя: чотирьох школах (ЗОШ № 2; № 6; № 7; № 13) і Галицькому коледжі, де навчаються як міські, так і сільські діти. У дослідженні взяли участь учителі (200 осіб), учні зазначених шкіл (200) і батьки учнів (200). Умовами експерименту передбачалось анонімне анкетування учнів, батьків і вчителів, метою якого було з'ясувати характерні прояви лихослів'я, а також анонімне анкетування, спрямоване на виявлення ситуацій, що провокують застосування інвективної лексики.

Складаючи анкети, ми ставили перед собою такі завдання: виявити вирази, що вживаються як образ у середовищі учнів, учителів і батьків; з'ясувати ставлення респондентів до цього явища, їхній емоційний стан після того, як на них "впливали" такими словами. Нас як дослідників цікавили випадки застосування "лихих" слів як прийому регуляції поведінки учнів; ситуації в сім'ї і школі, що провокували прояви лихослів'я; те, як часто учні та вчителі у школі лихословлять. Щоб отримати достовірні відповіді, ми змінювали форму одних і тих же самих запитань. Деяким запитанням надавалося проєктивне звучання ("Якби ти був батьком, то якими б словами ніколи не образив свою дитину?", "Якби ти був учителем, то з якими словами ніколи б собі не дозволив звертатися до учнів?"). Щоб уникнути активізації в респондентів психологічного захисту, у процесі спілкування з ними нарівні зі словом "лихослів'я" використовувалося словосполучення "образливий вираз".

Практично 96 % учнів дали ствердну відповідь щодо вживання лихослів'я у своїй мові. Із числа опитаних лише два учні зазначили, що вони "не лаються ні за яких обставин". Деякі відповіді на запитання "Ти лихословиш?" відображають ставлення до лихослів'я (школярі писали: "намагаюся не лихословити"). Підрахунки виявили, що кожен другий підліток (55 % опитаних старшокласників) вживає у своїй мові грубу лайку. Однак реальний відсоток може бути і вищим, тому що 7 % респондентів узагалі не відповіли на це запитання, хоча й визнали, що лихословлять. Дехто з учнів не уточняв, які саме слова він вживає.

Практично 66 % опитаних дітей відповіли, що зазнають словесних образ від батьків. Були відповіді і такого змісту: "Мені соромно про це писати". Деякі учні взагалі не відповіли на це запитання. Лише 14 % опитаних категорично підтвердили, що батьки не ображають їх словами. Та тільки 48 % проанкетованих батьків відповіли, що лихословлять до дітей. Те, що вчителі лихословлять до них, підтвердили близько 60 % учнів. Діти вказували, які вчителі до них лихословлять, хоч ми про це й не запитували.

Кожен десятий (9 %) з числа опитаних батьків зізнався, що може вживати до дитини нецензурні слова, а 58 % проанкетованих батьків зазначили, що їхнє сімейне оточення є таким, що лихословить. Активне вживання дорослими лихослів'я у сім'ї знижує поріг чутливості до лихослів'я у дитини – деякі із цих слів стають буденними і звичними. Наочно це твердження можна проілюструвати відповіддю учениці 10-го класу: “Мене словами не ображають. Мені мама (чи батько) ще ніколи не сказали слова гіршого, ніж “курва ж твоя мати” або “ти – змія”.

Слів, що кривдять дитину, батьки вживають багато, і вони різноманітні. Часте вживання лайливих слів може призвести до емоційної депривації. Такі форми батьківського спілкування не можуть породити в дітей почуття любові і поваги, відчуття безпеки та самоцінності. Іноді лихі слова можуть ставати пророцтвами: дитина починає поводитися відповідно до образу, який нав'язують їй батьки.

Проте типові лайливі слова є не найгіршим з того, що говорять своїм дітям батьки. Ще більше занепокоєння викликають дитячі зізнання, коли діти цитують батьків: “Мені соромно називати тебе своєю дитиною” (така відповідь траплялась у різних класах різних шкіл міста), “Я шкодую, що ти мій син”, “Як ми могли народити таку каліку, як ти”, “Ти не наша дочка”, “Ти весь час деградуєш все більше і більше. Ти найгірший у нашій родині”, “Додому можеш не вертатися. Йди і не приходь”, “Я тебе вб'ю”, “Краще б я тебе не народила”, “Здохла б, як була мала”. Та “перемогла” усіх мама, яка часто говорить дочці такі слова: “Ти схожа на недорозвинуту. Бог тобі суддя. Іди від мене. Я хочу, щоб цей вечір був останнім, коли я тебе бачила”.

Особливістю таких батьківських висловлювань є те, що формально це не лихослів'я. Однак за своїм впливом на емоційний стан дитини, за реально спричиненою шкодою психіці дитини – це лихослів'я. Такі інвективні форми зачіпають глибини дитячої душі, утруднюють формування суб'єктного ядра особистості, актуалізацію притаманних їй “субстанціальних інтуїцій” [1, с. 251–253]. Тому лихослів'я можна диференціювати ще й за критерієм “суттєве – несуттєве”, “сутнісне – поверхове”. Справжнє, повноцінне, “професійно” кинуте лихе слово, як кажуть, “зачіпає за живе”, “ріже по живому”. Це означає, що суб'єкт лихослів'я знайшов у свого об'єкта найбільш слабе, найбільш болюче місце, підібрав відповідні лихі слова, знайшов найбільш придатну форму для їх вираження і відгадав ситуацію, в якій ці слова набули б подвійної сили свого негативного впливу. Так діє слово “байстрюк”, кинуте при всьому класу учневі, про батька якого нікому нічого невідомо; або слово “каліка” – підліткові, який дійсно має якісь

фізичні вади; або “повія” – на адресу дівчини, що закохалася в хлопця і не може приховати своє почуття, тощо.

Тобто чим більшої шкоди одна людина хоче заподіяти іншій, тим вірогідніше, що вона буде підбирати саме такі “лихі” слова, які зачіпають глибинні, сутнісні сфери буття останньої, те, що для неї є найбільш цінним, життєво значущим, смислотвірним. Як уже зазначалося, сутнісним для людини є інтенція і потенція до суб’єктного способу життя, можливість вільного творення світу і себе в цьому світі, спроможність самостійно вибудовувати свої життєві плани, ставити цілі і самостійно їх досягати (К. О. Абульханова-Славська, А. В. Брушлинський, О. Б. Старовойтенко, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко та ін.). А отже, найдошкульнішими і найшкідливішими для будь-якої людини є ті слова, які піддають сумніву чи заперечують цю її властивість, цю сутнісну її відмінність від усіх інших. Занурення в сутнісні глибини людського життя дає змогу виявити в ньому специфічний онтологічний пласт, який, на думку В. О. Татенка, найбільш адекватно може бути описаний поняттям “суб’єкт психічної активності”. Центрує та інтегрує цей пласт “суб’єктне ядро”, що первісно вміщує в собі систему “субстанційних інтуїцій”, які й визначають “можливість самоперетворень людської істоти за вектором власне людського розвитку і вдосконалення” [1, с. 253]. Складає це суб’єктне ядро така система субстанційних інтуїцій: екзистенційна – “я присутній, я існую, живу...”; інтенційна – “я хочу, бажаю, прагну...”; потенційна – “я можу, вмію, здатний”; віртуальна – “я вибираю, вирішую, маю намір...”; актуальна – “я реалізую, виконую, досягаю...”; рефлексивна – “я оцінюю, приміряю, порівнюю...”; експеріментальна – “я маю, утримую, володію...” [там само].

Взявши за основу цю систему сутнісних означень людини, можемо запропонувати таку **класифікацію лихослів’я**:

– “екзистенційне” лихослів’я (з приводу “бути – не бути – бути не таким, не тоді і не там, де треба) – вислови, що заперечують передусім сам факт існування, буття людини як такої (“ти – ніхто”, “ти для мене не існуєш”), приписують їй нелюдський і навіть антилюдський спосіб походження і буття (“нелюд”, “виродок”), назви природних відходів життєдіяльності, а також відповідні прокляття й погрози (ти – “покійник”, “мрець”, “щоб ти здох, провалився, шез”, “я тебе породив, я тебе і вб’ю” тощо);

– “інтенційне” лихослів’я (з приводу “хотіти – не хотіти – хотіти не так або не те, що треба”) – вислови, які заперечують здатність людини хотіти, бажати, зичити собі й іншим щось власне людське, людяне – душевне, духовне, піднесене (добро, красу, істину, любов, свободу, творчість тощо). Прикладом інтенційного лихослів’я можна

вважати такі типові образливі звертання дорослих (батьків, учителів) до дітей: “Чому ти не хочеш стати людиною?”, “Чому тебе так і тягне до всього поганого?”, “Ти сам не знаєш, чого хочеш!”; відповідні образи-прогнози до тих, хто “не хоче бути людиною”, добре вчитися і гарно поводитися (“тюрмаки”, “фашисти”, “безмовні раби”) та погрози: “Я виб’ю з тебе цю романтику мандрів”, “Ти будеш хотіти те, що я хочу”; або ж навпаки: “Чого ти прийшов? Чого тобі тут треба? Що, в пику захотів?” тощо;

– “*потенційне*” *лихослів’я* (з приводу “могти – не могли – могли не так, не тоді або не те, що треба”) – вислови, що заперечують приховані в людині потенційні можливості, здатності до людського існування, успішної діяльності, зокрема до навчання, якщо йдеться про школярів (“нездара”, “злизень”, “голь”, “вшивка”, “пройдисвіт”, “телепень”, “безголовий”, “безрукий”, усі похідні від слова “дурень” – “обмежений”, “дебіл”, “даун”, “ідіот”, “псих”, “олігофрен”, “калічний”, “дистрофік”, “потвора”, “недоробок”) тощо;

– “*віртуальне*” *лихослів’я* (з приводу “вирішувати – не вирішувати – вирішувати не тоді, не те або не так, як треба”) – вислови, які підкреслюють нерішучість, невпевненість, нездатність людини самостійно визначитися у житті (“ні те ні се”, “ні риба ні м’ясо”, “вайло”, “гальмо” тощо). Ще кажуть: “Цей ніколи не дасть собі ради”, “Усе за тебе треба вирішувати!”, “Тобі сказано – що і як потрібно робити! Чому ти сидиш, як пень?!”. І, навпаки, слова, якими приписують людині самовпевненість, пихатість, надмірну рішучість і схильність до ризику (“хамло”, “горлохват”, “нахаба”, “задавака”, “вискочка”, “зірвіголова”, “кар’єрист”, “просто не знаєш, чого від нього чекати!”, “чого лізеш поперед батька в пекло!” тощо);

– “*актуальне*” *лихослів’я* (з приводу вчиняти – не вчиняти – робити не те, не так, не тоді, коли потрібно) – ці вислови перекреслюють наявність у людини мотивації і здатність виконувати те, що поставлено за мету, що вирішено чи наказано зробити, заперечують спроможність долати внутрішні і зовнішні перешкоди, що виникають у процесі реалізації життєвих планів (“нероба”, “слабак”, “сачок”, “труть”, “скільки вб’єш – стільки в’їдеш” тощо);

– “*рефлексивне*” *лихослів’я* – дає спотворену, образливу особистісну оцінку людині, яку не можна прийняти (“полова”, “засранець”, “шмаркач”, “вонючка”), процесу і результату її діяльності чи поведінки (“з тебе як із цапа молока”, “який ішов – таку і знайшов”, “горбатого могила виправить”), а також проблематизує саму здатність справедливо оцінювати себе, інших і ситуацію в цілому (“і вашим і нашим”, “продажна шкура”, “брехло” тощо);

– “експеріментальне” *лихослів'я* – заперечує здатність людини бути носієм певного позитивного досвіду (“об нього як об стіну горохом”), можливість його збереження й накопичення (“у нього нічого не тримається в голові”, “у нього голова, як решето”) і, навпаки, стверджує наявність негативного досвіду, навичок та умінь (“жмот”, “жлоб”, “так і дивиться, щоб щось поцупити” тощо).

На основі аналізу емпіричного матеріалу було виділено такі найбільш поширені серед батьків класифікаційні групи *лихослів'я*:

– “екзистенційне”: “здохла б, як була мала”, “я тебе вб'ю”, “краще б я тебе не народила” тощо;

– “потенційне”: “у твоїй голові стільки ж розуму, як у молодшої сестри в задниці”, “ти виростеш таким же дурним (ледарем, п'яницею), як твій тато”, “маєш дві ліві руки, та й ті не з того місця ростуть”, “таке тупе треба все життя за руку водити” тощо;

– “рефлексивне”: “застав дурне Богу молитися, то воно й лоба розіб'є”, “Писала писака, що не розбере й собака”, “робить, як мокре горить” тощо.

Відвідуючи уроки і спостерігаючи за мовною поведінкою вчителів і учнів, ми виявили чимало прикрих фактів. Зокрема, з молодших класів звичними образливими звертаннями до дітей стають, наприклад, такі: “Ще мені один розумник знайшовся!”, “Який мудрий!” тощо. Подібні зауваження та принизливі вислови проговорюються перед усім класом. Як і у випадку з батьками, саме ці “лихі” вислови є такими, що найбільше деформують суб'єктне ядро особистості і заперечують позитивну суб'єктність дитини. Екзистенційний характер простежується в таких зауваженнях, як: “Хто ти такий, щоб робити зауваження вчителю?”, “Ти ще ніхто в житті і в суспільстві”, “Ти тут нікому не потрібний”. Іntenційний характер мають вислови на кшталт “Твоє майбутнє я бачу в оранжевій жилетці”; потенційний характер простежується у висловах: “Повторюю для особливо обдарованих”; віртуальний – “Вам уже пора своїх дітей мати, а ви такі тупі”; актуальний – “Позатикали морди”; рефлексивний – “Від твоєї відповіді можна заснути”, “Від твоєї відповіді нудить”, “Такий письмовій роботі місце в туалеті”, “Ти чого руку тягнеш – ти що, можеш щось розумне сказати?”.

Учні зазначають, що такі зауваження завжди зачіпають їх за живе. А проте вчителі подібних образливих виразів за собою не помічають. І це при тому, що всі принизливі характеристики озвучуються перед усім класом, у наказовій формі, що підсилює їхній деструктивний вплив.

Запропонована класифікація дає змогу зробити цілий ряд цікавих, на нашу думку, зауважень та інтерпретацій. Так, вона може служити своєрідною критеріальною матрицею для діагностики

суб'єктно-діяльнісних профілів лихослів'я, а також для розроблення прогностичних і профілактично-корекційних технологій. Адже, як правило, “лихослови”, будь то дорослі чи діти, спеціалізуються, так би мовити, у цій сфері своєї активності. У них є улюблені “лихі” слова і вирази, свій стиль висловлювання, відпрацьовані інтонації. І тому, дійсно, знаючи больові суб'єктні точки людини, а також широко і досконало володіючи “мовою лихослів'я”, можна завдати цій людині чималой психологічної шкоди. Тим більше, що зазначені сім класів, чи груп, таких слів можуть поєднуватися в різні плеяди і, в кінцевому підсумку, зруйнувати суб'єктну архітектуру людини, перетворити її на об'єкт маніпулювання, залежний від зовнішніх впливів. Адже відомі випадки, коли після словесної образи, що досягла мети, її жертва, не маючи змоги відповісти тим самим (що нерідко трапляється, коли в ролі такої жертви опиняється дитина), вдалася до самогубства. Тому дослідники в галузі педагогічної психології і шкільні психологи, озброєні такою класифікацією і набувши певного досвіду, зможуть досить точно діагностувати суб'єктно-сміслові спрямування лихослів'я і тим самим кваліфіковано допомогти постраждалому позбутися завданої психотравми.

А що ж переживають старшокласники, які самі активно лихословлять і часто-густо є адресатами образливих висловлювань? Виявилось, що 98 % опитаних учнів відчувають при цьому вкрай негативні емоції. У разі лихослів'я з боку однолітків типовими є відчуття образи, ненависті і злості. Більшість хлопців зауважували, що “хочеться відповісти тим же” і що лихослів'я на їхню адресу часто провокує бійку. Лише у 8 % опитаних дівчат лихослів'я на їхню адресу провокує бійку, а 2/3 відповідають таким самим лихослів'ям; решта ж свої негативні емоції тримає в собі, відчуваючи душевний біль, страх, приниження, неповагу до людини, яка їх образила.

Особливо негативно на емоційний стан дитини впливають словесні образи з боку батьків і вчителів. Як правило, грубі слова викликають почуття приниженості, душевного болю і пригніченості. Негативне переживання ще більше зростає від того, що діти не можуть відповісти дорослим тим самим. Вони зауважували, що такий стан у них триває довго і було б добре, якби можна було помститися, помінятися з кривдниками місцями. Усі опитані нами старшокласники висловили осуд на адресу тих людей, які до них лихословлять. Отже, чуже лихослів'я вони засуджують, страждають через нього, але відповідальності за власне не відчувають.

На думку В. О. Татенка, людський індивід від самого початку несе в собі інтенцію і потенцію, сутнісну здатність і спроможність бути суб'єктом власного життя. Лихослів'я за своєю психологічною

природою – це викривлена вербальна форма протесту людини насамперед проти неможливості бути собою, бути автором, повноцінним суб'єктом свого життя, вільним від зовнішніх детермінацій і обмежень. Така неможливість може мати багато причин. Як свідчить дослідження, проведене Татенком, внутрішній конфлікт людини зі своєю сутністю, а отже, зі спроможністю бути суб'єктом свого життя спричинюється найчастіше тим, що:

- окремі суб'єктні механізми або вся їх система мають слабку генетичну основу, суб'єктне ядро від самого початку є деформованим;

- через травматизацію індивід регресує як суб'єкт, переходить на попередні рівні суб'єктної активності, виявляючи інфантилізм або примітивізм;

- окремі суб'єктні механізми і їх система не дістали належного розвитку в онтогенезі або не адаптовані до конкретних умов життєдіяльності;

- соціальна ситуація розвитку обмежує, стримує, блокує повноцінну суб'єктну активність індивіда, функціонування і розвиток суб'єктних механізмів на рівні індивідуальних можливостей;

- спеціалізація життєвої активності викликала гіпертрофований розвиток якогось одного із суб'єктних механізмів і пригнітила розвиток інших, їх системи в цілому;

- механізми діяльності, способи поведінки, які суб'єкт вважає своїми власними, насправді є запозиченими і чужорідними для його психологічного ладу, через що він постійно перебуває у внутрішньому конфлікті із самим собою;

- індивід неадекватно оцінює свої можливості, що призводить до суб'єктного недовантаження чи перевантаження і таким чином до переживання невдоволеності собою, почуття меншовартості, неповноцінності;

- індивід не відчуває в собі достатньої суб'єктної сили, не бачить перспективи самовдосконалення і подальшого саморозвитку [1].

При цьому важливо зазначити, що внутрішній конфлікт людини зі своєю сутністю може виникати як унаслідок рефлексії, так і бути спровокованим іззовні. Наприклад, якщо доросла людина ніяк не може визначитися у своєму житті, весь час потерпає від мінливості долі, не може сама собі зарадити і відчувається непотрібною іншим, зрозуміло, що до неї як такої, яка не вписується в загальні норми, соціальне оточення буде застосовувати різного роду санкції. Вона, звичайно, може намагатися віднаходити винних і лихословити на їхню адресу. Але, коли виявляється, що “винних” забагато, і коли оточення ставить їй свій діагноз (“інфантилізм” чи “неадаптованість”), така людина буває

вимушена шукати причини в самій собі і, віднайшовши їх, лихословити вже до себе самої чи на адресу своєї долі.

Висновки. Опрацьований емпіричний матеріал підтвердив як думку про значне поширення звички лихословити, так і те, що лихослів'я негативно позначається на розвитку психіки людини, утруднює формування суб'єктного ядра особистості, спричинюючи її суб'єктні деформації. Виявилось, утім, що є люди, які попри несприятливе соціальне оточення не лихословлять і відстоюють відповідальну морально-громадянську позицію. Адже мова і мовлення, у яких би формах вони не виявлялися, – це суспільно зумовлені явища. Оволодіння людською мовою як певною знаковою системою завдяки вродженим задаткам і поза людським суспільством дослідники вважають неможливим. Тому що привласнення мовної культури, її інтеріоризацію здійснює конкретна людина як суб'єкт психічного життя. “Людина сутнісно входить у предмет психології як суб'єкт психічної активності. Перебуваючи у відношенні єдності, але не тотожності з власною психікою, виступаючи в ролі регулятивного первеня (регулятора того, що регулює), обіймаючи місце центру психічного життя (В. В. Зеньковський), вона несе відповідальність за функціонування і розвиток своєї психіки як цінності-для-себе, а також за свою власну суб'єктну активність і свій власний суб'єктний розвиток як самоцінне” [2, с. 113]. Людина – це не чиста дощечка, на якій суспільство пише все, що йому заманеться. Вона здатна вибірково ставитися до будь-яких “інформаційних пропозицій” і зразків до наслідування, керуючись при цьому такими вічними критеріями, як істина, добро і краса. Вона відповідальна за себе, за свою мовленнєву культуру. І тільки за таких умов вона може протистояти лихослів'ю, що набуло сьогодні непомірного поширення в суспільстві і нерідко видається за ознаку соціалізованості, мужності і зрілості чи за нормальний професійний сленг управлінців навіть найвищого рангу.

Література

1. *Татенко В. А.* Психология в субъектном измерении : монография / В. А. Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 404 с.
2. *Татенко В. О.* Психічне у ціннісному і суб'єктному вимірах: до питання про предмет сучасної психології / В. О. Татенко // Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти : матеріали 3-х Харківських міжнародних читань. – Х., 1995. – Ч. 1–2. – С. 112–115.

© Ширококорядюк Л. А.